

УДК 340.6“192/193”(477)

В.О. КОМАХА, канд. юрид. наук, доц.,
О.М. БАБЧЕНКО

Одеська національна юридична академія

ПІОНЕРИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ДУМКИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (До 90-річчя заснування Одеського ІНДІСЕ)

Проведено дослідження науково-практичної діяльності провідних фахівців Одеського ІНДІСЕ на початку ХХ століття.

Центром на Півдні України, де зароджувалася і розвивалася криміналістична думка в 10-30-ті рр. ХХ ст., була Одеса - де з 1914 р. був відкритий Кабінет науково-судової експертизи (КНСЕ) при прокурорів Одеської судової палати, який з 1918 року був перейменований в Одеський КНСЕ, що з 10.07.1923 р. називався як Одеський обласний КНСЕ, а з 1925 року - Одеський інститут науково-судової експертизи (ІНСЕ). Це найстаріша на Півдні України судово-експертна установа, яка сьогодні відома як Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз (ОНДІСЕ). В цій установі з дня її відкриття - 15.02.1914 р. [1] і до початку Великої вітчизняної війни - працювали відомі як в Україні, так і за її межами вчені різних галузей знань. Наряду з професором М.П. Макаренком і юристом-криміналістом А.К. Паласпіракі, тут працювали вчені-природники різних вузів Одеси - професори Е.Ю. Ген, Є.С. Єльчанинов, Ф.М. Жмайлович, М.Т. Козловський, А.М. Кангер, В.П. Малицький, С.М. Матвеев, В.Е. Озецький, Д.Д. Хмиров та І.Г. Шеттле.

Усі вони в тій чи іншій мірі зробили відповідний внесок у розвиток як вітчизняної, так і світової криміналістики та судової експертизи на початковому етапі її становлення.

Е.Ю. Ген працював в ОІНСЕ з 1925 по 1937 рр. завідувачим секцією біологічних досліджень. Він вперше у вітчизняній юридичній літературі опублікував працю, присвячену ідентифікації особи за кишковою паличкою [2]. В практиці розслідування злочинів нерідко на місці події злочинці в силу тих чи інших спонукань залишають свої фекальні маси, і в таких випадках ідентифікація кишкової палички, що містилася в калі, знайденому на місці події, з кишковою паличкою, що містилася в калі підозрюваної особи, могла послужити для викриття злочинця. Е.Ю. Ген підкреслював, що індивідуальні властивості кишкової палички по її аглютінабельності давали можливість достатньо точної ідентифікації особи, і що така ідентифікація можлива навіть із плином часу [2, с.33].

Є.С. Єльчанинов опублікував в середині 1915 р. одну наукову працю з криміналістики [3], яка присвячена практичним питанням виявлення і фіксації слідів пальців рук на металевих поверхнях. Матеріалом для її написання служила практика конкретної судової експертизи, що була проведена в КНСЕ в перші дні його діяльності, де для виявлення слідів пальців рук було використано електролітичний метод. До того ж, робота з виявлення слідів пальців рук електролітичним методом була взагалі першою в світовій практиці використання дактилоскопії.

Активно співробітничав з Одеським КНСЕ на початковому етапі його діяльності також і А.М. Кангер - німець

за походженням, який приїхав в Одесу у 1902 р., працював спочатку штатним лаборантом при кафедрі фармації і фармакогнозії медичного факультету у Новоросійському університеті, а з 1911 р. був приват-доцентом на тій же кафедрі. З 20.09.1921 р. А.М. Кангер був призначений першим ректором у заново відкритому в Одесі Хіміко-фармацевтичному інституті, де він одночасно займав посаду професора по кафедрі фармацевтичної та судової хімії. У березні 1914 р. А.М. Кангер звернувся до прокурора Одеської судової палати з доповідною запискою в якій просив відрядити його в КНСЕ з метою вивчення методів дослідження, що в ньому використовуються, та зазначивши, що він спеціально займався судово-хімічною експертизою і виступав в ролі офіційного експерта-хіміка [4, с.425].

Відгук про службову та наукову діяльність А.М. Кангера за пропозицією М.П. Макаренка був даний Є.С. Єльчаниновим, де він зазначив, що А.М. Кангер займався дослідженням речовин, які знаходяться в ліках або в організмі людини, і ці дослідження проводились з науковою метою вивчення їх фізіологічної і токсичної дії та з метою судово-хімічної експертизи. Тому Є.С. Єльчанинов рекомендував прокуророві Одеської судової палати відрядити А.М. Кангера в Одеський КНСЕ [4, с.427]. До березня 1922 р. А.М. Кангер працював у КНСЕ лаборантом у відділі хімічних досліджень, а після смерті Є.С. Єльчанинова зайняв посаду завідуючого відділу, звідки у 1923 р. переїжджає на батьківщину до Латвійської республіки. З квітня 1924 р. він займає посаду директора Латвійського ІНСЕ і одночасно посаду викладача в Латвійському університеті [5]. Після Великої Вітчизняної війни А.М. Кангер проживає у Німеччині, де займається криміналістикою, і його прізвище занесено до числа прізвищ піонерів світової криміналістики [6, с.6; 7, с.8].

М.Т. Козловський працював в ОІНСЕ з 1926 по 1939 рр., спочатку техніком-моделістом, одночасно навчаючись в аспірантурі інституту, а після захисту кандидатської дисертації - науковим співробітником хімічної секції першого розряду і заступником завідуючого хімічною секцією. У 1939 р. М.Т. Козловський переїздить в Казахстан, де він був обраний на посаду завідуючого кафедрою аналітичної хімії Алма-Атинського державного університету. За час роботи в Одесі ним було опубліковано біля двадцяти наукових праць, більшість із яких були присвячені значенню хімії в практиці розкриття злочинів [8-10]. Наряду з хімічними дослідженнями, М.Т. Козловський також займався дослідженнями з криміналістичної техніки, серед яких слід назвати роботу з техніко-криміналістичного дослідження документів [11], дослі-

дження вибухів у побуті і промисловості [12], а також із застосування кварцової лампи при дослідженні речових доказів [13].

М.П. Макаренко був одним із засновників Одеського НДІСЕ і першим його керівником, він з 1914 р. – управляючий КНХС при прокурорів Одеської судової палати, з 1925 р. директор Одеського ІНХС до 15.07.1938 р., перейшовши на посаду заступника директора ОНХС з наукової, науково-оперативної, педагогічної та по підготовці аспірантів роботи. Ним опубліковано біля десяти праць, серед яких вагомими є два практичних посібники, присвячені техніці розслідування злочинів в цілому, а також питанням розслідування справ про отруєння [14, 15].

Практичний посібник “Техніка розслідування злочинів” М.П. Макаренко 1925 року був першим вітчизняним виданням в Україні і взагалі одним із перших серед подібних посібників у колишньому Радянському Союзі. Відомий український криміналіст М.С. Бокаріус, який був тоді директором Харківського ІНХС, в рецензії писав: «Выпуск этой книги имеет целью устранить почти полное отсутствие доступной и популярно изложенной литературы, знакомящей широкие круги работников юстиции с научными методами расследования преступлений, ... с методами собирания, сохранения и исследования вещественных доказательств...» [16, с.180].

В першій частині книги, яка присвячена діяльності слідчого на місці події, надається багато корисних порад працівникам слідства і дізнання: як проводити огляди місця події в приміщеннях і на відкритій місцевості, які методи і засоби фіксації при цьому слід використовувати, а також як тактично правильно проводити огляд трупа на місці події. В частині книги, присвяченій слідам крові, автор радить: як і де вести пошук слідів крові; як проводити спектральний аналіз крові і мікрохімічні реакції на її присутність; як проводити диференціацію крові людини від крові інших теплокровних тварин; як вести пошук, збирати, зберігати і пересилати речові докази зі слідами крові.

Найбільш досконально розробленими у книзі є розділи, присвячені дактилоскопії та практиці її використання в розслідуванні злочинів, а також дослідженню документів. При розкритті сутності дактилоскопії найбільша увага приділена достовірності дактилоскопії як речового доказу, а також її значенню в реєстрації злочинців; питанням пошуку невидимих слідів рук людини, способам їх виявлення і фіксації.

В частині книги, присвяченій підлогу документів, для працівників слідства і дізнання того часу повідомлялося багато цікавих випадків щодо ознак, які свідчать про підробку документів і як вони виявляються. В цілому, цей практичний посібник М.П. Макаренка надавав корисні для органів слідства і дізнання поради, які вони могли використовувати в необхідних випадках на місці події при огляді речових доказів.

Другий посібник М.П. Макаренка “Розслід справ про отруєння” був опублікований в 1934 р. Він, як підкреслював в передмові редактор І.М. Леві, задовільно розв’язував завдання озброєння працівників судово-слідчих органів необхідними їм спеціальними знаннями для розслідування справ про отруєння [15, с.5, 6]. Позитивний бік цього видання полягав в тому, що наголос було зроблено саме на спеціальних питаннях, присвячених ознайомленню працівника судово-слідчих органів із елементарними основами токсикології, докладним поданням загального уявлен-

ня про різні види отруйних речовин, їхні властивості, швидкість і тривалість їх дії на організм людини чи тварини, зовнішні симптоми, час наступу смерті та ін. Також автором приділена значна увага найважливішій частині дій слідчого при розслідуванні справ про отруєння, яка частіше всього вирішувала успіх розслідування і яка є першим кроком розслідування - оглядові місця події, допитові потерпілих (якщо вони були живі до моменту прибуття слідчого і спроможні давати свідчення), вилученню, закупорюванню й транспортуванню залишків страви, питва, ліків, блотовних мас, кала, сечі, вмісту шлунку, внутрішніх органів та ін.

Новим для криміналістичної літератури того часу з питань методології розслідування справ про отруєння, в цій праці був розділ з відомостями про методологію розслідування справ, пов’язаних із отруєнням тварин, необхідність якого випливала з тогочасної судової практики, яка знала ряд справ про шкідництво, направлене на зменшення поголів’я худоби. Відомості, що подаються в цьому розділі, були узяті автором з конкретних справ, які пройшли через Одеський ІНХС.

В.П. Малицький працював в Одеському ІНХС з 15.01.1925 по 1933 рр., спочатку вченим-лаборантом хімічної секції, з 1.10.1925 р. - завідуючим секцією хімічних досліджень. Одночасно він з 1.09.1930 р. був обраний на посаду професора кафедри аналітичної хімії Одеського медико-аналітичного інституту, а з 1.10.1931 р. - на посаду професора кафедри неорганічної та аналітичної хімії Всеукраїнського інституту консервної промисловості в Одесі. Наукові праці В.П. Малицького в основному присвячені використанню хімічних методів дослідження в розслідуванні злочинів [17-19]. Серед них цікавою є робота з дослідження дефектних монет, в якій підкреслено, що при проведенні досліджень в Одеському ІНХС, неодноразово доводилось мати достатньо цікаву справу з такими срібними монетами, які не мали дзвінкості; ці монети, коли їх кидали на мармур або дзвеніли як олов’яні, або дзвеніли глухо, нібито надколоті.

Подібні монети викликали нерідко у скарбників сумніви в їх справжності; правоохоронні органи склали протокол, монети вилучались й у процесі дізнання направлялися до Одеського ІНХС на дослідження. Протягом 1925-1927 рр. до Одеського ІНХС було направлено 9 срібних не дзвінких монет різної гідності, які щодо ваги, діаметру, товщини, блиску, проби на полам й інших ознак, були цілком ідентичними з відповідними справжніми монетами. Дослідження збільшеного зображення монет в цілому і деталей малюнку показало повну тотожність малюнків досліджуваних монет і справжніх монет тієї ж гідності й того самого року, а також не було встановлено будь-яких інших даних, які свідчили би, що монети було виготовлено одливкою або гальванопластичним способом, тобто підроблені. Хімічний аналіз також показав, що кількість срібла та міді в цих монетах містилися в межах, встановлених для срібних монет відповідної гідності. Єдиною ознакою, із-за якої ці монети викликали сумнів щодо справжності або їх визнавалося за підроблені, була, таким чином, лише відсутність дзвінкості.

В процесі проведення досліджень, було встановлено, що в цих монетах була присутня в тому чи іншому місці подовжня розколина в її товщині, яка спостерігалась навіть й неозброєним оком на ребрі монети. Присутність таких подовжених розколин в тілі металу й обумовлювалися

дефекти щодо дзвону монет. Причиною цього, як було встановлено проведеними дослідженнями в Одеському ІН-СЕ, був процес одливки металу, який використовувався для виготовлення монет: розплавлене срібло мало здатність розчиняти значну кількість газів, що виділялися з металу, коли той охолоджувався. Якщо розплавлене срібло охолоджувалося й застигало хутко, то ті гази, що виділялися, не маючи куди вийти, утворювали в тілі металу порожнечі мов ті пухирі. З подальшою обробкою металу – розплющуванням одлтих штаб на валках у листи, ці порожнечі, утворювали у листах подовжні розколини. Така подовжня розколина в кочалі металу, вибиваного з листа для подальшого штампування в монету, була дефектом, що обумовлював неповноту дзвону монети. Тому на меншиях перевірявся дзвін монет, що їх випускали до оберт. Таким чином, з того, що дзвону в монеті нема або він неповний, ні в якому разі не можна було визнавати, що монету підроблено, підкреслюється в аналізованій праці; цей дефект обґрунтовується тим, що в тілі монети може бути тріщина, що є наслідком недогляду менниці під час виготовлення й випуску монети до оберт.

С.М. Матвеев працював в Одеському КНСЕ, а потім в ІНСЕ 23 роки до смерті у 25.08.1937 р.; підйом його науково-дослідної криміналістичної діяльності припав на останні 10 років життя, коли ним було опубліковано значну кількість наукових досягнень з криміналістики та судової експертизи, за що його прізвище справедливо віднесено до прізвищ піонерів світової криміналістики [7, с.8]. Зокрема, серед 30-ти праць на українській, російській, та німецькій мовах найбільш вагомими слід визнати роботи з судової балістики [20-22].

С.М. Матвеев перший у світовій практиці описав утворення при пострілі з гвинтівки на скаті гільзи своєрідних слідів, що мають значну цінність для ідентифікації цієї зброї. Оскільки патронник у гвинтівок пристосований для використання патронів з пляшковою формою гільзи, в яких циліндрична частина переходить в конусоподібний скат, що закінчується циліндричним дульцем, при вистрілі скат гільзи з великою силою придавлюється до конусоподібної частини патронника і, якщо на ній є які-небудь дефекти, що буває досить часто, останні рельєфно відображаються на скаті гільзи у вигляді бугорків різної форми. Сліди конусоподібної частини патронника нерідко бувають настільки характерними, що вони самі по собі служать підставою для ідентифікації зброї, і можуть бути, як доказав С.М. Матвеев, однією з найбільш цінних ідентифікаційних ознак.

С.М. Матвеев запропонував використовувати для прокатки кулі желатинову масу фотографічної плівки з метою одержання відображення слідів від нарізів ствола вогнепальної зброї для проведення ідентифікаційних досліджень. Він разом із співробітником Одеського ІНСЕ В.А. Сомовим сконструював не потребує дороговартісних деталей апарат для прокатки кулі. С.М. Матвеев також першим висловив думку про важливість використання слідів кернення для ідентифікації при встановленні взаємоналежності кулі до гільзи. Згідно з його методикою, якщо на гільзі є сліди кернення, а на кулі ніяких вдавлень немає, то дана куля ніколи не складала з даною гільзою одного і того ж патрону. У випадку розходження по формі чи по кількості слідів кернення на кулі і на гільзі – можна стверджувати, що дані куля та гільза не можуть бути частинами одного і того ж патрону.

А.К. Папаспіракі з 1909 р. навчався на юридичному факультеті Новоросійського університету, який закінчив з дипломом 1-го ступеня в 1913 р. за спеціалізацією юрист-криміналіст, та в цьому ж році поступив молодшим кандидатом на судові посади в Одеську судову палату. 1.10.1918 р. наказом керівника КНСЕ при прокурорі Одеської судової палати був призначений на посаду секретаря цього Кабінету, а 29.06.1919 р. – затверджений на посаді Комісаром юстиції України. 7.02.1920 р., згідно наказу Одеського Губревкому, який ліквідував старі судові установи, був затверджений на посаді секретаря Одеського КНСЕ з дорученням виконувати обов'язки лаборанта і техника-фотографа. З цього часу А.К. Папаспіракі розпочав виконувати роботу з криміналістичного дослідження речових доказів під керівництвом управляючого Одеським КНСЕ та його помічників.

З 1.10.1923 р. після реорганізації Одеського КНСЕ в Одеський обласний КНСЕ він був затверджений на посаді секретаря Кабінету з дорученням виконувати обов'язки техника-моделіста, а з 16.11.1923 р. призначений на посаду техника-моделіста з обов'язками: організувати криміналістичний музей при Кабінеті; привести в порядок бібліотеку Кабінету і надалі завідувати нею; проводити інструктажі працівників канцелярії Кабінету.

Після реорганізації Одеського обласного КНСЕ в Одеський ІНСЕ з 16.02.1926 р. до 01.10.1936 р. А.К. Папаспіракі було призначено на посаду вченого секретаря цієї установи з обов'язками завідування криміналістичним музеєм і бібліотекою. У цей період часу він самостійно виконував криміналістичні дослідження речових доказів і проводив науково-дослідну роботу в галузі криміналістики. З 16.05.1936 р. він був призначений старшим науковим співробітником секції фотографічних досліджень, а з 9.04.1937 р. – заступником завідуючого цієї секцією і за сумісництвом завідуючим криміналістичним музеєм. З 1.10.1937 р. А.К. Папаспіракі був призначений завідуючим секцією ідентифікації і за сумісництвом – старшим науковим співробітником секції фотографічних досліджень, проводячи наукову роботу з аспірантами. На цих посадах він знаходився до вересня 1941 р., коли під час бомбардування Одеси німецькими військами в ніч на 22 вересня будинок Одеського ІНСЕ, який знаходився на вулиці Пастера, 48, було знищено і Одеський ІНСЕ тимчасово припинив свою діяльність. Наукова діяльність А.К. Папаспіракі відображена в працях з проблем криміналістичної техніки і тактики [23¹-25²], та, як відмічав український криміналіст С.І. Тихенко, мала істотне значення для розвитку радянської криміналістики в Україні [26, с.19].

Д.Д. Хмиров в Одеському ІНСЕ працював з 1.10.1923 р. по вересень 1941 р., спочатку на посаді вченого лаборанта, а з 29.12.1924 р. – на посаді завідуючого секцією фотографічних досліджень. Одночасно він перебував професором кафедри фізики Одеського державного медичного інституту та професором кафедри теоретичної фізики фізико-математичного факультету Одеського державного університету, професором кафедри фізики Одеського інституту інженерів зв'язку, професором кафедри фізики

¹ Продовження роботи див.: Папаспіракі А. Відслід пальців на місцях злочину як судовий доказ // Червоне право. –1929. –№ 18. –С.804-809.

² Продовження останньої роботи див.: Папаспіракі А.К. Фіксування картини місця злочину // Революційне право. –1936. –№ 4. –С.35-46.

Одеського хіміко-фармацевтичного, медико-аналітичного і фармацевтичного інституту з 1921 по 1.10.1938 р. [27, с.13-25; 28, с.14-15]. Наукові праці Д.Д. Хмирова були присвячені питанням криміналістичного дослідження письма, а також використання ультрафіолетових променів в криміналістичних дослідженнях [29-31].

В останній науковій праці Д.Д. Хмировим вперше в вітчизняній криміналістиці узагальнив зарубіжну практику використання ультрафіолетових променів у криміналістичних дослідженнях речових доказів. В ній він приділив увагу приладам, за допомогою яких можна було одержувати ультрафіолетові промені, використанню ультрафіолетових променів при хімічному аналізі речових доказів, а також для відновлення знищених текстів і пошуку невидимих слідів, наприклад, сперми, потожирових виділень організму людини та ін.

Таким чином, проведений аналіз становлення криміналістичної думки на Півдні України в 20-30-ті рр. ХХ ст. свідчить, що в цьому регіоні центром її формування був Одеський ІНСЕ. В цій найстарішій судово-експертній установі працювали пліч-о-пліч відомі як в Україні, так і за її межами вчені-юристи і вчені-природники, які розробляли нові методики, направлені на вдосконалення досягнень вітчизняної криміналістики та судової експертизи, і яких по праву можна назвати піонерами вітчизняної криміналістичної думки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Открытие кабинета научно-судебной экспертизы при прокуратуре Одесской судебной палаты // РГИА. – Фонд 1405. – Опись 532. – Дело 135. – Л.63-68.
2. Ген Э.Ю. Идентификация личности по кишечной палочке // Судебно-медицинская экспертиза. – М., 1928. – Кн.10. – С.25-33.
3. Ельчанинов Е. О проявлении и фиксации пальцевых отпечатков на металлических поверхностях // Журнал министерства юстиции. – 1915. – № 6. – С.186-189.
4. Докладная записка А.М. Кангера прокурору Одесской судебной палаты и отзыв Е.С. Ельчанинова о трудовой и научной деятельности А.М. Кангера // РГИА. – Фонд 1405. – Опись 532. – Дело 131. – Л.425, 427.
5. Кангер А. Латвийский институт научно-судебной экспертизы // Архив криминологии и судебной медицины. – Харьков, 1927. – Т.1. – Кн.2 и 3. – С.825-828.
6. Торвальд Ю. Сто лет криминалистики: Пути развития криминалистики. – М.: Прогресс, 1974. – 439 с.
7. Vodinelic V. Kriminalistika. – Beograd: Prosveta, 1970. – 507 s.
8. Козловський М.Т. До питання про можливість хемічної діагностики отруєння грибами // Криміналістика і науково-судова експертиза. – 1937. – 36. перший. – С.175-183.
9. Козловський М. О направлении внутренностей для судебно-химического исследования на яды // Социалистическая законность. – 1938. – № 2. – С.92-96.
10. Козловський М. Роль химии в раскрытии преступлений // Вестник знаний. – 1936. – № 5. – С.366-369.
11. Козловський М. Установление приписок в тексте и восстановление текста по вдавлениям // Социалистическая законность. – 1938. – № 1. – С.79-80.
12. Козловський М.Т. Про деякі випадки вибухів у по-

буті та промисловості // Криміналістика і науково-судова експертиза. – 1937. – 36. перший. – С.245-254.

13. Козловський М.Т. З практики про застосування кварцової лампи при дослідженні речових доказів // Там же. – С.262-264.

14. Макаренко М.П. Розслід справ про отруєння. – Київ: Радянське будівництво і право, 1934. – 64 с.

15. Макаренко Н.П. Техника расследования преступлений: Практическое руководство. – Харьков, 1925. – 156 с.

16. Бокариус Н. Рецензия на книгу: Макаренко Н.П. Техника расследования преступлений: Практическое руководство. – Харьков, 1925. – 156 с. // Архив криминологии и судебной медицины. – Харьков, 1926. – Т.1. – Кн.1. – С.180-182.

17. Малицький В.П. О трупном алкалоиде сходном с вератрином // Архив криминологии и судебной медицины. – Харьков, 1926-1927. – Т.1. – Кн.4. – С.1085-1090.

18. Малицький В.П. Про дефектні монети // Архив криминологии и судебной медицины. – Харьков, 1927. – Т.1. – Кн.2 и 3. – С.365-368.

19. Малицький В.П. Про помилки при судово-хемічних дослідженнях на отрути // Революційне право. – 1932. – № 11-12. – С.346-353.

20. Матвеев С.М. До судового дослідження вогнепальної зброї, гільз та куль // Питання криміналістики та науково-судової експертизи. – 1931. – № 5-6. – С.21-28.

21. Матвеев С.М. Криміналістичне дослідження розбитих і прострілених шибок // Криміналістика і науково-судова експертиза. – 1937. – 36. перший. – С.37-50.

22. Matwejeff S.N. Stammen eine am Tatort gefundene Kugel und eine in der Wohnung des mutmasslichen Taters gefundene Hulse von der-selben Patrone? // Archiv fur Kriminologie. – Berlin, 1934. – В.94. – Н.5 и 6. – С.228-232.

23. Папаспіракі А. Відслід пальців на місцях злочину як судовий доказ // Червоне право. – 1929. – № 17. – С.750-756.

24. Папаспіракі А.К. До психології свідочьких свідчень (Випадок помилкового упізнання) // Питання криміналістики та науково-судової експертизи. – 1931. – № 5-6. – С.33-40.

25. Папаспіракі А.К. Фіксування картини місця злочину // Революційне право. – 1936. – № 3.

26. Тихенко С.И. Развитие советской криминалистики на Украине // Криминалістика і науково-судебна експертиза. – Киев: Изд-во КГУ, 1948. – Сб. второй. – С.5-24.

27. Хмыров Д.Д. Личное дело // ГАОО. – Фонд 1989. – Опись 2. – Дело 389. – 26 л.

28. Хмыров Д.Д. Трудовой список // Архив Одесского государственного медицинского университета. – Опись 2. – Дело 1094. – 15 л.

29. Хмыров Д. Возможны ли категорические заключения по графическим экспертизам // Социалистическая законность. – 1941. – № 3. – С.44-46.

30. Хмыров Д. Методика исследования письма // Проблемы социалистического права. – 1939. – № 6. – С.84-90.

31. Хмыров Д.Д. Применение ультрафиолетовых лучей в современной криминалистике (Обзор) // Архив криминологии и судебной медицины. – Харьков, 1927. – Т.1. – Кн.2-3. – С.339-347.

Надійшла до редколегії 07.09.2004

КОМАХА В.А., БАБЧЕНКО О.М. ПИОНЕРЫ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ МЫСЛИ НА ЮГЕ УКРАИНЫ (К 90-ЛЕТИЮ УЧРЕЖДЕНИЯ ОДЕССКОГО НИИСЭ)

Проведено исследование научно-практической деятельности ведущих специалистов Одесского НИИСЭ в начале XX столетия.

KOMAHА V.A., BABCHENKO O.M. PIONEERS OF CRIMINALISTIC IDEA IN THE SOUTH OF UKRAINE (TO 90-ANNIVERSARY OF ESTABLISHMENT OF ODESSA SCIENTIFIC RESEARCH INSTITUTE OF JUDICIAL EXAMINATION)

Research of scientific-practical activities of leading experts Odessa Scientific Research Institute of Judicial Examination in the beginning of XX century is carried out.

Г.П. МАЗУР

Кримський юридичний ін-т Національного ун-ту внутрішніх справ

УДК 340.12+929*ПЕТРУНКЕВИЧ І.І.

ПИТАННЯ ІСТОРІОГРАФІ ПРАВОДЕРЖАВОЗНАВЧИХ ПОГЛЯДІВ І.І. ПЕТРУНКЕВИЧА¹

Розглянуто питання історіографії поглядів І.І. Петрункевича на державу та право.

Розбудова правової демократичної держави в Україні потребує врахування не тільки передового досвіду сучасних демократичних держав, а, насамперед, вивчення та узагальнення вітчизняних теоретичних і практичних здобутків в галузі держави й права, до яких слід віднести ліберальні концептуальні обґрунтування необхідності реформування державно-правової системи та спроби втілення їх у реальність. Назрів час зібрати по крупицях, відновити, узагальнити, вивчити спадщину ліберальної української політико-правової думки, одним з яскравіших представників якої є Іван Ілліч Петрункевич². Слід зазна-

чити, що в Україні немає жодного історичного чи правового монографічного дослідження, присвяченого І.І. Петрункевичу, тому вважаємо актуальним дослідити, в якій мірі погляди І.І. Петрункевича на державу та право, а також його життєвий шлях відображені в світовій науковій літературі.

Розвиток праводержавознавчих поглядів І.І. Петрункевича нерозривно зв'язаний з генезисом ліберальних ідей у пореформеній Росії. Тому при аналізі літератури, що стосується вивчення суспільної і політичної діяльності І.І. Петрункевича, слід обов'язково враховувати роботи, які присвячені дослідженню розвитку ліберального руху кінця ХІХ-початку ХХ століття, що дозволяють розкрити місце І.І. Петрункевича в ліберальному русі, еволюцію його поглядів.

Перші дослідження діяльності лібералів були здійснені дореволюційними дослідниками, у тому числі й самими діячами ліберального руху. Найбільший інтерес представляють роботи І.П. Белокопського, які присвячені вивченню лібералізму наприкінці ХІХ-початку ХХ сторіччя. Характерною рисою цих робіт є прагнення представити ліберальний табір єдиним, що виражає інтереси всіх прогресивних сил. І.П. Белокопський був першим, хто у своїх дослідженнях штучно злив різні течії російського лібералізму.

І.П. Белокопський не виділяв І.І. Петрункевича, як одного з лідерів радикальної течії лібералізму, для нього лібералізм існував як єдине ціле, представлене в двох формах вираження: легальної (земські з'їзди, петиції, адреси та ін.) і нелегальної ("Союз визволення", його з'їзди і літе-

1924), Чехословаччині (1924-1928).

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: докт. іст. наук Гарчева Л.П. (Кримський юрид. ін-т НУВС).

² Петрункевич Іван Ілліч (1844-1928) - публіцист, юрист, громадський та політичний діяч. Закінчив у 1866 році юридичний факультет Петербурзького університету. З 1869 року мировий суддя, з 1879 року голова мирового з'їзду в Чернігівській губернії. В 1879 році був висланий в Галич за участь в складанні адреси чернігівського земства, потім жив у Смоленську під наглядом поліції. В 1886 році повернувся на батьківщину в Чернігів, але був висланий і оселився в Твері. З 1901 року був одним з організаторів видання за кордоном нелегального журналу "Освобождение". Брав активну участь в організації "Союзу визволення". На першому з'їзді "Союзу визволення" в 1903 році обраний його головою. Один із організаторів Конституційно-демократичної партії. Член 1-й Державної Думи, в якій був головою бюджетної комісії. Після розпуску Думи підписав Виборське воззвання, за що був присуджений до тримісячного тюремного ув'язнення і позбавлений виборчих прав. В 1909-1915 роках - почесний голова ЦК кадетської партії. На VIII з'їзді партії в травні 1917 року виїшов із ЦК за віком. З 1919 року в еміграції. Проживав в Греції (1919), Франції (1919-1920), США (1920-1921), Швейцарії (1921-